

17. Madsen, Michael D. A Fragmented Ukraine: Part of the West or Apart from the West? (Naval Postgraduate School Monterey). – 2007. – 81 p.

18. Madsen, Mike. Cost Assessment and Program Evaluation at Office of the Secretary of Defense [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.linkedin.com/pub/mike-madsen/41/9a1/598>

19. Re-Constructing the Post-Soviet Industrial Region: The Donbas in Transition / edited by Adam Swain. – London and New York: Routledge, 2007. – 208 p.

20. Zimmer, Kerstin. Machteliten im ukrainischen Donbass: Bedingungen und Konsequenzen der Transformation einer alten Industrieregion. – Berlin: LitVerlag, 2006. – 248 S.

21. Zimmer, Kerstin. Trapped in past glory. Self-identification and self-symbolisation in the Donbas // Re-Constructing the Post-Soviet Industrial Region: The Donbas in Transition / edited by Adam Swain. – London and New York: Routledge, 2007. – pp. 97–121.

* * *

УДК 32.019.51

Андрущенко Т.В., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політико-психологічних проблем суспільного розвитку, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (Україна, Київ), 05031985@ukr.net

Формування толерантної громадянської свідомості в Україні: цивілізаційний вимір

Сучасному світі переповнений суперечностей і конфліктів; однак його стрижневою основою є толерантність і миролюбство, які постають як гуманістична альтернатива політичним конфліктам; автор стверджує, що окрім толерантності, перед українським суспільством залишається відкритим питання визнання незалежності, автономності індивіда, його особистої відповідальності за свої переконання та вчинки, неприпустимості силового нав'язування будь-яких ідей; політичний вимір такої толерантності можливий через демократичний поступ і розбудову громадянського суспільства, джерелом яких є суверенний народ; ресурси українського народу до самоорганізації й державотворення пройшли випробування численними акціями протесту, непокори, революціями; у цих подіях українці продемонстрували свій демократичний, толерантний потенціал, який може бути надійним підґрунтям для легітимного правління і захисту національних інтересів держави.

Ключові слова: людина, громадянин, культура, цінності, толерантність, виховання, гуманізм.

Andrushchenko, T.V., a doctor of political sciences, associate professor, manager of department of politico-psychological problems of community development, National Pedagogical University, is the name of M.P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), 05031985@ukr.net

Forming of tolerant civil consciousness in Ukraine: civilization measuring

Modern world overcrowded contradictions and conflicts; however him the core basis are tolerance and peaceful nature, that appear as a humanistic alternative to the political conflicts; an author asserts that except tolerance, before Ukrainian society the question of confession of independence, noninteraction of individual remains open, him the personal responsibility for the persuasions and acts, impermissibilities of the power imposing of any ideas; the political measuring of such tolerance is possible through democratic advancement and development of civil society, the source of that are sovereign people; the resources of the Ukrainian people to самоорганізації and creation of the state passed the test of protest numerous actions, disobedience, by revolutions; in these events Ukrainians showed the democratic, tolerant potential that can be reliable soil for a legitimate rule and defence of national interests of the state.

Keywords: man, citizen, culture, values, tolerance, education, humanism.

Андрущенко Т.В., доктор политических наук, доцент, заведующий кафедрой политико-психологических проблем общественного развития, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), 05031985@ukr.net

Формирование толерантного гражданского сознания в Украине: цивилизационное измерение

Современном мире переполнен противоречий и конфликтов; однако его стержневой основой является толерантность и миролюбие, которые являются как гуманистическая альтернатива политическим конфликтам; автор утверждает, что кроме толерантности, перед украинским обществом остается открытым вопрос признания независимости, автономности индивида, его личной ответственности за свои убеждения и поступки, недопустимость силового навязывания любых идей; политическое измерение такой толерантности возможно через демократическое продвижение и развитие гражданского общества, источником которых является суверенный народ; ресурсы украинского народа к самоорганизации и созданию государства прошли

испытание многочисленными акциями протеста, неповиновения, революциями; в этих событиях украинцы продемонстрировали свой демократический, толерантный потенциал, который может быть надежной почвой для легитимного правления и защиты национальных интересов государства.

Ключевые слова: человек, гражданин, культура, ценности, толерантность, воспитание, гуманизм.

Історія політичної думки в Україні наскрізь проникнута ідеями гуманізму. Зрозуміло, їх часто попирають концепції, моделі та проєкти агресивно-антикультурного і антигуманного спрямування, однак, залишаються в історії (й спадкоємно передаються наступним поколінням) саме гуманістичні цінності, пріоритети, символи та концепції. Періодично вони актуалізуються, а їх продовження створює й постійно відтворює ту глибинну історію, якою живе людство. До наших днів актуальними залишаються етичні настанови Платона та Аристотеля, концепції «града Божого» та «досягнення земного блаженства» мислителів середньовіччя, ідеї звеличення особистості та побудови «світлого майбутнього» у працях філософів-утопістів, революціонерів-демократів, філософів свободи тощо. Актуальними ці ідеї були й в Україні. Вони відтворювалися у працях вітчизняних просвітителів та мрійників, створювали той духовно-гуманітарний контекст, на якому визрівали національна єдність, державність, незалежність, людиноцентризм та інші величні символи нації.

Перші проєкти державного будівництва України, представлени у працях кирило-мефодіївців. Саме вони обґрунтували прагнення й можливості українства до мирного співжиття у західноєвропейській спільноті народів. М. Костомаров відмічав особливі риси національного характеру українців, котрі справили вплив на цивілізаційний розвиток України, серед яких толерантність до чужих народів, їх самозаглибленість у внутрішній світ, моральність, пошана до жінки, персоналізм, почуття рівності, ідеалізм, м'якість, волелюбність, схильність до добровільного громадського співжиття, єдність з природою і землею, правдошукання, внутрішню релігійність, прагнення одухотворити весь світ, душевне багатство, ліризм [1, с.33–80].

Наявність відмінних регіональних ідентичностей, релігійних вірувань, зовнішньополітичних орієнтацій в українському суспільстві, констатував і М. Драгоманов, але, не зважаючи на такі розбіжності, відстоював необхідність консолідації спільноти на засадах взаємної поваги, толерантності, спільних матеріальних й моральних інтересів, які й містять найвищий потенціал до формування національної самосвідомості українства [2].

Таким чином наповнення політичного процесу людиновимірним змістом вважали необхідною умовою розвитку української цивілізації більшість вітчизняних політичних мислителів минулого. Досліджуючи особливості політичної толерантності в умовах багатовекторної суспільної трансформації, цю ж традицію продовжують сучасні українські політологи О.Бабкіна, В.Горбатенко, І.Жадан, М.Михальченко, М.Остапенко, Ю.Шайгородський, В.Ханстантинов та ін.

У сучасній Україні проблема становлення політичної толерантності передбачає гуманістичне спрямування соціально-політичних перетворень, яке виступає важливим гарантом ствердження демократичних цінностей у суспільстві. Досліджуючи проблеми національного порозуміння в Україні, вітчизняний політолог В.Якушик наголошує на багатоманітності українського соціуму як реального факту, на вкоріненості різнобічних інтересів в історико-цивілізаційному та політичному процесі України, природній несхожості уявлень щодо громадянської згоди та шляхів її досягнення [3, с.235]. Визнання множинності політичних інтересів та одночасне прагнення суспільного порозуміння є двома взаємозалежними та необхідними складовими політичної толерантності в умовах демократизації.

У сучасному світі, де немає жодної цивілізованої та гуманної альтернативи протидії політичним конфліктам, окрім толерантності, перед українським суспільством залишається відкритим питання визнання незалежності, автономності індивіда, його особистої відповідальності

за свої переконання та вчинки, неприпустимості силового нав'язування будь-яких ідей. Політичний вимір такої толерантності можливий через демократичний поступ і розбудову громадянського суспільства, джерелом яких є суверенний народ. Ресурси українського народу до самоорганізації й державотворення пройшли випробування численними акціями протесту, непокори, революціями. У цих подіях українці продемонстрували свій демократичний, толерантний потенціал, який може бути надійним підґрунтям для легітимного правління і захисту національних інтересів держави.

Сучасні соціологічні опитування також свідчать на користь збереження мирних традицій ведення громадсько-політичної діяльності і серед молодих, громадських активістів в Україні. Так за результатами експертного опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва «20-річчя Студентської революції на граніті: чи готова сьогоднішня молодь до акцій протесту?» (23–27 вересня 2010р.) свою готовність взяти участь у мітингах та демонстраціях, у проведенні прес-конференцій, зверненнях у ЗМІ, збиранні підписів під колективними вимогами та розповсюдженні листівок виявили більшість опитаних громадських активістів, водночас не допускаючи можливості застосування силових методів політичної боротьби [4].

Поряд з такими історичними, ментальними, традиційними підвалинами політичної толерантності у сучасній Україні варто також зупинитись на окремих проблемах її утвердження у дійсному політичному житті соціуму. Як слушно вказує М. Рябчук, сьогоднішня Україна є в багатьох відношеннях країною домодерною – як з огляду на феодально-патерналістську економіку, так і з огляду на донціональну «тутешню» ідентичність багатьох мешканців і ряд інших середньовічних, по суті, рис. Таке суспільство не є громадянським; «толерування іншості» в ньому не слід плутати з толерантністю. Якщо «толерування» є рисою вимушеною і тимчасовою, вважає вчений, то толерантність тим часом є рисою сталою й глибоко закоріненою в усій системі поглядів і ціннісних орієнтацій людини. Ліберальна демократія ґрунтується на толерантності; ліберальний авторитаризм, який ми маємо нині в Україні, – на вимушеному (а відтак удаваному) толеруванні владою певних демократичних інституцій і процедур [5, с.37–38]. Відтак у сучасній Україні нетерпимість виявляється передусім у боротьбі різних кланів за політичну владу і пов'язані з нею соціальні, політичні, економічні та інші прерогативи.

Проблеми становлення політичної толерантності в українському суспільстві загострюється перехідною політичною динамікою. Погодимось з позицією О.Бабкіної про те, що існуючі виміри громадянської культури – почуття особистої політичної значущості, тобто реальної причетності до політичних подій, здатності так чи інакше впливати на них; терпимість до чужих поглядів і позицій, політична толерантність, підтримка індивідуальних прав і свобод, довіра до існуючих політичних інститутів та інші, – ще не дуже розповсюджені в українському суспільстві. Чисельні соціологічні дослідження, що проводились в останні десятиріччя, підтверджують внутрішні протиріччя у масовій свідомості пострадянської України. Роздвоєність масової свідомості в Україні емпірично багатократно зафіксована. Люди висловлюють взаємовиключні думки, підтримують цінності і орієнтації, що суперечать одне одному [6, с.8–16]. Тож в умовах незавершеності демократичних політичних процесів і невизначеності суспільно-політичної моделі розвитку, плюралізм й демократія можуть призвести до зниження керованості суспільством, або навіть до встановлення недемократичних форми правління.

Специфіка сучасного українського суспільства полягає у поєднанні найрізноманітніших типів соціальних зв'язків, культур і субкультур, характерних і для закритих, і для відкритих суспільств, індивідуалістських і колективістських, аграрних і індустріальних, догматичних і критичних, традиційних і модерністських. При цьому жоден з них не може претендувати на абсолютну істину. Саме

тому, підкреслюють вчені В.Кремень та В.Ткаченко, й легітимність політичної влади в Україні може бути лише плюралістичною, а політико-легітимізаційний процес має набувати ознак гуманізму, духовної обґрунтованості [7, с.383]. Позитивно оцінюваний плюралізм і толерантність, шанобливе ставлення до набутків минулих епох, досвіду різних соціумів значимості всіх культурних архетипів, визнання самоцінності і рівноправності різних стилів політичного мислення, подолання кордонів між елітарною і масовою політичними культурами, політичне розмаїття також позначаються на характері політичної влади. Політичні реформи можуть бути успішно реалізовані лише такою легітимною владою, що добровільно приймається, впливає з єдності політичних традицій, моралі, духовних настанов. Лише така легітимність стає мірою політичної згоди між учасниками політико-владних відносин. Така влада спроможна погоджувати ціннісні орієнтації різних груп населення щодо цілей і засобів перетворень і не допустити переростання соціокультурних, ідеологічних протиріч.

Слід відмітити, що з часу проголошення незалежності, українська політика завершила своє розмежування з колишньою політикою та практикою тоталітарного суспільства, еволюціонує в бік демократії і свободи, поступово утверджує нові філософсько-ідеологічні пріоритети, в основі яких знаходяться цінності демократії, вільного розвитку особистості, гуманізму і людиноцентризму, толерантності і полікультурних комунікацій, відродження національної культури, утвердження незалежної державності, встановлення рівноправних і справедливих стосунків і співробітництва з державами, культурами і народами світу.

В умовах культурного плюралізму, діалогу культур толерантність розглядається як важлива культурна цінність цивілізації, яка закладає основу вирішення проблеми міжкультурної та міжнаціональної взаємодії без застосування силових дій та економічного тиску, забезпечує збереження миру та спокою

Г. Ковадло розглядає толерантність як компенсацію дисенсусу у світі, в якому компроміс недосяжний. Адже саме толерантність поціновує різноманітність, неідентичність, різність – індивідуальну, суспільну, культурну та ін. Сучасна людина і сучасний світ як ніколи потребують цієї стриманості у ставленні до Іншого, до відмінностей і «неоднаковостей», які існують у світі взагалі. Виховання цієї чесноти та утвердження етосу толерантності (принаймні на рівні людських стосунків) стає нагальною потребою сучасного, досить плюралізованого і пронизаного суперечностями світу. Прихильник толерантності виходить із переконання, що моральна амбівалентність є принципово нездоланною основою буття людини, він не виключає себе з того зла, в якому живе, і не відлучається від того добра, в ім'я якого живе. Йдеться не про ліквідацію насильства, конфлікту тощо. Конфлікт, як і зло взагалі, має надто глибоке коріння в історичному і психологічному досвіді, в самій онтології людини. Може йтися про якісну зміну вектора свідомих зусиль людини – індивідуальних, колективних, соціально-організованих. Ці зусилля спрямовані на те, щоб вирватися із «зачарованого» кола незлагоди, ненависті, нетерпимості тощо. Щоб попередне зло не стало абсолютною перепоною для майбутнього співробітництва [8].

В. Соколов гостроту проблеми формування цінностей толерантності у сучасному світі пов'язує з низкою причин, серед яких різке розшарування світової цивілізації по економічних, соціальних, морально-етичних, інших ознаках і пов'язане з цим зростання нетерпимості, релігійного екстремізму; загострення міжнаціональних відносин, викликане локальними війнами; проблемами біженців, зміною моральних парадигм тощо [9, с.55].

В. Лекторський драматизм сучасної ситуації вбачає в тому, що, з одного боку, нетерпимість у сучасному світі зменшується, а зростає, з іншого ж боку, абсолютно ясно, що без культивування толерантності більш, ніж ймовірно взаємне знищення різних цивілізацій, культур, соціальних і етнічних груп. Уникнути конфронтації цивілізацій, можливість якої сьогодні абсолютно реальна, можна лише на

шляху критичного діалогу культур, на шляху відмови від індивідуального і культурного «своєцентризму», на шляху знаходження компромісів і домовленостей, на шляху самозміни, на шляху спільного вирішення тих труднощів, з якими зіткнулася в своєму розвитку сучасна цивілізація [10, с.31].

Особливої актуальності толерантність як культурна цінність цивілізації набуває в умовах глобалізаційних процесів. Як відзначають А. Галкін та Ю. Красін, перетворюючи світ на цілісний соціум, глобалізація змінює міру оцінки «своїх» і «чужих». Якщо раніше незрозуміле і неприйнятне існувало десь далеко, не зачіпаючи нас безпосередньо, то сьогодні, завдяки новітнім комунікаційним технологіям, вона близько, безпосередньо вторгається в наше життя, вимагає негайної реакції. «Свої» і «чужі» виявилися спресованими в глобальних інформаційних і фінансових потоках. Висока щільність мережі глобальних міжнародних, міжгрупових і міжособових зв'язків не дозволяє відхилитися від контактів, залишитися байдужим або нейтральним. У такій тісній взаємодії різко зростає небезпека відторгнення, ворожнечі і прямих зіткнень. Відвести цю небезпеку може лише культура і навички високої толерантності [11, с.64].

М. Хомяков центральною проблемою сучасної цивілізації вважає протиріччя між універсалізмом, з одного боку, і множинністю самобутніх культур – з іншою. Це протиріччя виявляється не лише статично – в опозиції типу «універсальні цінності – самобутні культури», але і, що ще важливіше, динамічно – в протиставленні двох тенденцій в рамках мультикультуралізму. А саме глобалізаційним прагненням, що орієнтуються на уніфікацію і єдність, протистоїть прагнення національних культур до збереження своєї ідентичності. Саме цим, на думку М. Хомякова, і пояснюється особлива актуальність і значущість проблеми толерантності в рамках сучасної цивілізації. Насправді, толерантність може стати якимсь нормативним медіатором, посередником між національною культурою, з одного боку, і глобальною цивілізацією – з іншою. [12].

Проте до останнього часу розуміння толерантності базувалося на цінностях західної цивілізації. За А. Перцевим, це толерантність, принципи якої були розвинені в космосі західної культури – культури індустріально-ринкової цивілізації; це толерантність, що досягається у відносинах між людьми, які приймають європейські цінності, що поширювалися впродовж Нового часу зусиллями освіти і що стали нині під назвою «загальнолюдських цінностей» основою для документів міжнародного співтовариства; це толерантність, що забезпечується і обґрунтовується суто раціональними засобами, досягається на розумній основі, причому «розум» знову-таки трактується в традиції європейської культури [13].

В. Логвинчук також зауважує, що зазвичай впровадження толерантності в межах окремо взятої самобутньої культури наштовхується на дилему – чи можлива адаптація універсальних цінностей, в тому числі толерантності, до кожної окремо взятої культури, чи не зруйнує навіть мінімальна адаптація універсальних цінностей внутрішньої цілісності цієї культури. Ті культури й релігії, в яких основні цінності суперечать універсальним та апіорі виключають саме функціонування толерантності, змушені змінюватися та втрачати риси самобутності, які суперечать мирному співіснуванню з іншими культурами. І це вимога сучасного світу. Усвідомлення пріоритетної цінності власної культури не повинно означати неповагу до переконань, відмінностей інших людей. Самобутні культури змушені поєднувати усвідомлення пріоритетної цінності власної самобутності з шанобливим ставленням до відмінностей представників інших культур. Інакше вони не зможуть розвиватися у глобальному світі. І в цьому полягає серйозний виклик. Толерантність передбачає існування розмаїття та «інакшості», але лише в тому випадку, якщо остання не виключає мирне співіснування множин «інакшостей» [14, с.3].

Загострення міжнародних відносин в останні десятиріччя, ескалація екстремізму, тероризму, насильства, по-

ширення антиглобалістичних рухів є свідченням того, що цінності західної цивілізації, зокрема, толерантність, не сприймаються значною кількістю людей у багатьох країнах світу. Звідси, випливає необхідність переформулювання деяких базових принципів теорії толерантності.

На думку А. Перцева, основною причиною такого становища виявляється поверхневе або тенденційне тлумачення толерантності в західному суспільстві, нерозуміння того, що толерантність сама по собі ще зовсім не забезпечує дійсного взаєморозуміння між представниками різних етносів, соціальних шарів, між носіями різних культур. Багато прибічників толерантності бачать в ній панацею, ліки від всіх соціальних лих. Вони не усвідомлюють при цьому, що толерантність – лише проміжний етап в русі від конфлікту до дійсного взаєморозуміння та взаємодії. Отже, толерантність – це перехідний стан від конфлікту, що виливається в насильство, до взаєморозуміння і співпраці [13].

М. Хомяков наполягає на необхідності радикального переосмислення цінності толерантності. Глобалізація і зіткнення культур поклали край епосі Просвітництва, що робить неможливим відшукування однієї «дійсної» теорії толерантності, придатної для всієї істоти, яка в достатній мірі володіє розумом і здоровим глуздом. Сама раціональність в такому суспільстві істотно плюральною, а тому нова теорія толерантності повинна також базуватися на плюралізмі парадигм її обґрунтування [15, с.108–110].

В. Логвинчук з точки зору плюралізму трактує толерантності вирізняє два основних підходи до розвитку толерантності в суспільстві. Перший, інтолерантний за своїм змістом, намагається знайти «справжню, істинну» толерантність без будь-якої прив'язки до культурного середовища. В такому випадку толерантність насаджуватиметься майже в насильницький спосіб. Визначення толерантності застосовуватимуться жорсткі й догматичні, тоді як культурне середовище розглядатиметься як щось пластичне, гнучке, що може бути зміненим, пристосованим до універсалізму толерантності. На противагу інтолерантному підходу розвитку толерантності існує інший – толерантний. Його суть полягає у визнанні необхідності символізації толерантності так само, як і інших універсальних цінностей в кожній окремій культурі. Тоді плюралізму культур в ідеалі буде відповідати множинність парадигм толерантності. Якщо йти цим більш затратним, з точки зору економії часу, але набагато ефективнішим шляхом, будь-який успішний проект формування толерантності має розпочинатися з вивчення особливостей конкретної культури, обґрунтування її застосування саме за допомогою символіки та цінностей цієї культури і завершуватися вкоріненням толерантності в ній [14, с.3].

Отже, в сучасному глобальному та полікультурному світі толерантність не може і не повинна базуватися на одному обґрунтуванні, що виключає всі інші. Зокрема, як відзначають автори монографії «Соціологія міжетнічної толерантності», не має сенсу намагатися сприяти розвитку толерантності в теократичних суспільствах, аргументуючи її необхідність принципом індивідуальної автономії, оскільки він є принципово протилежним основним установкам цих суспільств. Один з можливих виходів з цього положення – плюралізм підстав толерантності, уміння користуватися різними ресурсами, які дає історія цієї ідеї, для сприяння толерантності у сучасному світі. Це означає, що, затверджуючи принципи прав людини, не слід забувати і про те, що толерантність сповна може бути обґрунтована і багатьма іншими способами, мабуть, менш стабільними в довгій перспективі, але більш прийнятними на сьогоднішній день. У сучасному світі зустрічаються (і навіть часом стикаються) абсолютно різні за своїми принципами культури і цивілізації. Зовсім не всі з них розділяють європейський принцип автономії індивіда, що має право самому визначати своє життя і долю. Тому, не дивлячись на найбільшу стабільність заснованих на правах людини теорій, всі інші концепції і до цього дня зберігають свою цінність. У обстановці взаємодії культур, цивілізацій і цінностей, що не виключають протиріч, не можна серйозно розраховувати на панування єдиної «найбільш істинної»

теорії толерантності. Пліуралізм сучасного світу вимагає пліуралізму підстав толерантної свідомості [16, с. 24–25].

Таким чином, у сучасному світі толерантність виступає в якості основної світоглядно-моральної і політичної установки зближення цивілізацій, що містять значний миротворчий потенціал. Реалізація цього потенціалу вимагає подальшого діалогу та співробітництва між представниками різних культур та різних наук щодо вдосконалення розуміння ідеї толерантності, її основоположних принципів, цінностей, умов формування, форм і методів виховання та втілення цих ідей у життя.

Список використаних джерел

1. Костомаров Н. Две русские народности / Николай Костомаров // Основа. – СПб., 1861. – № 3.
2. Драгоманов М. Вибрані праці: [у 3 т., 4 кн.] / редкол.: В. П. Андрущенко [та ін.]. – К.: Знання України, 2006. – Т. 1, Кн. 2: Історія. Публіцистика. Політологія / упорядкув. та прим. В. Ф. Погребенника. – 2007. – 272 с.
3. Якушик В. Концептуальні та інституційні аспекти проблеми національного порозуміння в Україні / В. Якушик // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2007. – Вип. 10.
4. 20-річчя Студентської революції на граніті: чи готова сьогоднішня молодь до акцій протесту? (23-27 вересня 2010 р.) [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/press/berkgoljk>. Назва з екрана.
5. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення / М. Рябчук. – К.: Критика, 2000.
6. Бабкіна О. В. Особливості політичної трансформації на пост-соціалістичному просторі: підходи до осмислення / О. В. Бабкіна // Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції: 8-9 лютого 2006 р. / [укладач: Г. О. Нестеренко; редакція: В. П. Бех]. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006.
7. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе / В. Кремень, В. Ткаченко. – К.: Видавничий центр «ДруК», 1998.
8. Ковадло Г. П. До питання про цінність толерантності у сучасному світі / Г. П. Ковадло [Електронний ресурс] // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2005. – № 51. – Режим доступу: www.filosof.com.ua/Jornel/M_51/Kovadlo.htm. – Назва з екрана.
9. Соколов В. М. Толерантность: состояние и тенденции / В. М. Соколов // Социологические исследования. – 2003. – № 8.
10. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая / Лекторский В. А. – М.: Эдиториал УРСС, 2001.
11. Галкин А. А. Культура толерантности перед вызовами глобализации / А. А. Галкин, Ю. А. Красин // Социологические исследования. – 2003. – № 8.
12. Хомяков М. Б. Уральский межрегиональный институт общественных наук: пояснение концептуальных оснований проекта [Электронный ресурс] / М. Б. Хомяков // Толерантность. Вестник Уральского межрегионального института общественных отношений. – 2002. – № 1. – Режим доступу: http://www.eunnet.net/vestimion/01_02/001.html. Название с экрана.
13. Перцев А. В. Ментальная толерантность / А. В. Перцев [Электронный ресурс] // Толерантность. Вестник Уральского межрегионального института общественных отношений. – 2002. – № 1. – Режим доступу: http://www.eunnet.net/vestimion/01_02/004.html. Название с экрана.
14. Логвинчук В. В. Толерантность як ціннісна детермінанта політичної культури: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / В. В. Логвинчук. – К., 2007.
15. Хомяков М. Б. Толерантность – парадоксальная ценность / М. Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2003. – Т. VI. – № 4.
16. Социология межэтнической толерантности / [отв. ред. Л. М. Дробизева]. – М.: Институт социологии РАН, 2003.

* * *

УДК 324

Арабаджиев Д., кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Запорізький національний технічний університет (Україна, Запоріжжя), dimaryi218@ua.ru

Нормативно-правові і ціннісні засади громадського моніторингу за виборчим процесом: європейські орієнтири

Метою статті є характеристика громадського моніторингу за виборчим процесом в Україні з точки зору орієнтації на європейські цінності (до яких належить демократія) і дотримання норм міжнародних та національних правових актів щодо виборів.

Аналіз і узагальнення демократичних стандартів проведення виборів на міжнародному та національному рівнях свідчать, що метою громадського моніторингу за виборчим процесом в Україні має стати не тільки дотримання існуючих норм проведення виборів, але й вироблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази, яка стосується виборчого процесу для подальшого поширення й утвердження європейських демократичних цінностей.

Ключові слова: демократичні цінності, стандарти, виборчий процес, права і свободи, громадський моніторинг.

Arabadjyiev D., Candidate of political sciences, docent of the social work department, Zaporizhzhya National Technical University (Ukraine, Zaporizhzhya), dimaryi218@ua.ru

Laws, regulations and values of electoral process public monitoring: the European guidelines

The aim of the paper is characteristic of electoral process public monitoring in Ukraine according to the orientation to European values and compliance with national and international regulations concerning elections. For many years Europeans have believed that democracy is the best regime for any country regardless of economical, political, social or any other processes. And the first (and the most important) characteristic of the democracy is the elections.

Analysis and synthesis of democratic standards in the conduct of elections at national and international levels indicate that the purpose of election process public monitoring in Ukraine has become not only to comply with existing rules of elections, but also to develop proposals for improving the regulatory framework relating to the electoral process for future dissemination and strengthening European democratic values.

Keywords: Democracy values, standards, electoral process, human rights and freedoms, public monitoring.

Арабаджиев Д., кандидат политических наук, доцент кафедры социальной работы, Запорожский национальный технический университет (Украина, Запорожье), dimaryi218@ua.ru

Нормативно-правовые и ценностные основы общественного мониторинга за избирательным процессом: европейские ориентиры

Целью статьи является характеристика общественного мониторинга за избирательным процессом в Украине с точки зрения ориентации на европейские ценности (к которым относится демократия) и соблюдения норм международных и национальных правовых актов относительно выборов.

Анализ и обобщение демократических стандартов проведения выборов на международном и национальном уровнях свидетельствуют, что целью общественного мониторинга за избирательным процессом в Украине должно стать не только соблюдение существующих норм проведения выборов, но и выработка предложений по совершенствованию нормативно-правовой базы, которая касается избирательного процесса, для дальнейшего распространения и утверждения европейских демократических ценностей.

Ключевые слова: демократические ценности, стандарты, избирательный процесс, права и свободы, общественный мониторинг.

Національним законодавством визначено, що вибори в нашій країні регулюються виключно українським законодавством. Втім, для сучасного етапу розвитку нашої країни та світової спільноти взагалі тенденція до стандартизації виборчого процесу отримала новий поштовх, коли переважна більшість держав почала інтенсивно гармонізувати ті принципи, на яких побудовані їх правові системи, визнаючи право громадян на участь в управлінні державою, на рівний доступ до інформації, право обирати та бути обраними.

Джерела виборчого права, як і конституційного права в цілому, виражають волю народу та політику держави, а також є формою їх об'єктивізації та показником розвитку безпосередньої демократії і ставлення держави до її здійснення і гарантування, і обмежувати їх лише нормами Основного закону та законами України є невиправданим, оскільки значна маса нормативних актів, які не мають сили закону, регулюють виборчі правовідносини та є джерелами